

Asiman Mansırlı

Bakı Avropa Asiya Universiteti, magistrant
mandmc768@gmail.com

ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİ MƏSƏLƏLƏRİ

Ərzaq insanların həyat fəaliyyətinin davamlılığını və sağlamlığını təmin edən əsas faktorlardan biridir. İnsanların digər tələbatlarının ödənməsində müəyyən gecikmələr və ya məhdudiyətlər qoyula bilsə də, bunun ərzaq tələbatına tətbiqi daha ciddi nəticələrə səbəb olur. Buna görə də insanların ərzaq məhsullarına olan zəruri tələbatının ödənilməsi hər bir ölkə üçün başlıca məqsəddir. Müasir dövrdə əhalinin ərzaqla (kəmiyyət və keyfiyyət baxımından) təminatı bəşəriyyətin ən mühüm problemlərindən birinə çevrilmişdir. Müasir ərzaq təhlükəsizliyi konsepsiyası əhalinin ərzaq məhsulları ilə uzunmüddətli və etibarlı təminatına yönəldilmişdir.

Məqalədə ərzaq təhlükəsizliyi məsələsinə milli və qlobal təhlükəsizliyin mühüm aspekti kimi baxılmış və onun təmin olunmasını şərtləndirən amillərə tələblərin pozulmasının yaratdığı nəticələrə və onların həlli yollarına, ölkəmizdəki vəziyyətinə toxunulmuşdur.

Məqsəd: ərzaq təhlükəsizliyinə ölkənin milli təhlükəsizliyə ünsürü kimi baxılaraq onun sosial-iqtisadi təsirləri müəyyən edilməsi və Azərbaycanın ərzaq məhsulları ilə özünü təmin etmə səviyyəsi qiymətləndirilməsi.

Metodologiya: tədqiqat işində iqtisadi-statistik və təhlil metodundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi: müəyyən edilmişdir ki müasir zamanda innovasiyaların tətbiqi ilə müəyyən nailiyyətlər əldə edilsədə ərzaq təhlükəsizliyi problemi hələ də qlobal problem kimi qalmaqdadır. Buna səbəb kimi dünya əhalisinin sürətlə artması qlobal iqlim dəyişiklikləri torpaq və ehtiyatlardan qeyri-düzgün istifadə nəticəsində bu ehtiyatların yarasızlaşmasıdır. Ölkəmizdə ərzaq məhsullarının daxili isdehsal hesabına ödənilməsində artım tempinə nail olunsada hələ də lazımı səviyyəyə çatmamışdır.

Açar sözlər: iqtisadi təhlükəsizlik, ərzaq təhlükəsizliyi, özünü təmin etmə səviyyəsi, aqrar sektor

Giriş

Dünyada hər keçən zaman insanların sayının artım tempinin sürətləndiyi müşahidə olunur. Say artımı özü ilə yüksək tələbidə gətirir. Lakin dünyada ərzaq məhsulları istehsalının artımı bu sürətlə arta bilmir. Müasir dövrdə innovasiyaların tətbiqi ilə müəyyən artəmə nail olunsada lazımı həcmdə istehsal əldə olunmamışdır. Bmt-nin ərzaq və kənd təsərrüfatı təşkilatının (FAO), kənd təsərrüfatının inkişafı üzrə beynəlxalq fond (İFAD) və beynəlxalq ərzaq proqramı (BƏP) tərəfindən aparılan araşdırmalar nəticəsində aclıqdan xroniki əziyyət çəkən insanların sayı müəyyən edilmişdir. Hazırda dünyada belə insanların sayı təxminən 870 milyondur. Məhdud iqlim və torpaq ehtiyatları və ehtiyatların düzgün istifadə olunmaması bu problemi dahada dərinləşdirir. Bu da öz növbəsində ərzaq təhlükəsizliyi məsələsini gündəmə gətirir.

Ərzaq təhlükəsizliyi məsələsi qlobal problem olaraq dünya təşkilatlarının və dövlətlərin daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Ərzaq və qida təhlükəsizliyi əhalinin ərzaq məhsullarına olan tələbatının kəmiyyət və keyfiyyət baxımından fasiləsiz uzunmüddətli və davamlı şəkildə ödənilməsinin təmin olunmasıdır [1]. Təbiidirki ərzaq təhlükəsizliyi ilk növbədə özündə aqrar sektorun inkişafını ehtiva edir. Qida məhsullarının istehsalı və emalı ilə əlaqədar olan fəaliyyəti əhatə edir. Bazar iqtisadiyyatının tələbinə uyğun olaraq bu sahədə xeyli sayda özəl təsərrüfat formalaşmışdır.

Milli ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsini şərtləndirən amillər

Ərzaq təhlükəsizliyi mahiyyət etibarını ilə bir neçə aspekt üzrə fərqləndirilə bilər:

– ərzaq məhsullarının əldə edilməsi imkanının fiziki aspekti üzrə. Ölkə ərazisində ərzaq məhsullarının mövcudluğu və istənilən zaman kəsiyində və ən azı minimal istehlak çeşidlərinə uyğun şəkildə mövcudluğu;

– ərzaq məhsullarının əldə edilməsinin iqtisadi aspekti üzrə. Ölkənin hər bir vətəndaşı ərzaq məhsullarının minimal həcmi əldə etmək üçün kifayət edə biləcək gəlir səviyyəsinə malik olmalıdır;

– ərzaq məhsullarının keyfiyyət aspekti üzrə. Ölkə vətəndaşlarının ərzaq məhsullarına olan minimum tələbinin kəmiyyət baxımından ödənməsindən əlavə bu məhsulların keyfiyyət göstəricilərinə uyğun olmalıdır;

– ərzaq məhsullarının əldə edilməsinin dayanıqlılıq imkanı üzrə. Ölkənin sosial-iqtisadi sistemi hər bir vətəndaşa müasir dövrdə və perspektivdə ərzaq əldə etmə imkanlarına təminatlı şərait yaratmalıdır;

– qida təhlükəsizliyi. Ölkənin sosial-iqtisadi sistemi qida məhsullarının və ərzaq xammalının təhlükəsizliyinin minimum səviyyəsinə zəmanət verməli və ya ən azı bu şəraiti formalaşdırmalıdır.

Ərzaq təhlükəsizliyi məsələlərini araşdıran alimlərin fikrincə ərzaq təhlükəsizliyinə bir sıra daimi və dəyişən amillər təsir edir. Daimi amillərə aşağıdakıları aid etmək olar:

– əhalinin yoxsulluq həddində yaşayan qrupu;

– xarici amillərin təsiri nəticəsində ərzaq təchizatında nisbi çətinlik (məsələn, nəqliyyat çətinliyi – ucqar dağ kəndləri və rayonlarına daha çox aid edilir);

– müxtəlif əhali qruplarının sağlamlığını təhlükə altında salan ayrı-ayrı balanslaşdırılmamış qida ünsürləri;

– qida məhsullarının təhlükəsizliyi üzərində daxili nəzarətin zəifliyi.

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi üçün potensial təhlükə kimi xarakterizə oluna biləcək dəyişən amillər isə aşağıdakılardır:

– müxtəlif zaman intervallarında ölkə əhalisinin ərzaq təminatının azalmasına səbəb olan kənd təsərrüfatı istehsalının qeyri-sabitliyi;

– dünya bazarının qeyri-sabitliyi və ölkənin ərzaq təchizatının xarici amillərdən kəskin asılılığı;

– ticarət embarqosu və buna bənzər sanksiyalarla bağlı tərəfmüqabil ölkələrin xarici siyasi vəziyyətinin pisləşməsi və qeyri-sabitliyi.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, milli səviyyədə ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı yalnız ölkənin özünü ərzaqla təminatını əhatə etmir. Bu öz növbəsində onu da nəzərdə tutur ki, ölkə daxili ehtiyacları ödəmək üçün zəruri miqdarda ərzaq məhsulları istehsal etməli, əgər müqayisəli üstünlüklər bu prosesə əngəl törədirsə, bu zaman zəruri miqdarda ərzaq məhsullarını xarici ölkələrdən idxal edilməlidir.

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi amillərinə aşağıdakılar aid edilir:

– ölkədə ərzaq və qida məhsullarının istehsalının səviyyəsi;

– ərzaq və qida məhsullarının istehsalının iqtisadi məqsədəuyğunluğu;

– ərzaq və qida məhsullarının qiymətlərinin səviyyəsi;

– ərzaq və qida məhsulları keyfiyyətinin səviyyəsi;

– ölkə əhalisinin alıcılıq qabiliyyəti;

– əhalinin orta aylıq gəliri və əməkhaqqı;

– güzəştlər və müavinətlər.

Milli səviyyədə ərzaq təhlükəsizliyi öz növbəsində ev təsərrüfatlarının zəruri

məhsullarla təchizatı məsələlərini də özündə ehtiva etməlidir.

Ərzaq təhlükəsizliyi milli təhlükəsizliyin mühüm hissəsi kimi

Ərzaq və qida təhlükəsizliyi kifayət qədər geniş və çoxşaxəli mövzunu əhatə edir. Müxtəlif ölkələrin tarixi gösdərir ki bu məsələyə düzgün yanaşmama bir sıra mühüm problemlərə gətirib çıxarır. Hələ 2400 il əvvəl qədim yunan alimi ksenofont yazırdı: “kənd təsərrüfatı bütün digər sahələrin “anası”, “südverənidir”. Nə zaman ki, kənd təsərrüfatı gözəl idarə edilir, digər sahələr çiçəklənir. Nə zaman ki, kənd təsərrüfatına diqqət yetirilmir, onda digər sahələr də tənəzzül dövrlərini yaşayırlar”. Məlumdur ki əsas iqtisadi faktorlardan biri olan insan resurslarının prosesə davamlılığı onların zəruri ərzaq məhsulları ilə kəmiyyət və keyfiyyət baxımından düzgün təmin olunmasından asılıdır [2, s.93; 3, s.63-64]. Bu baxımdan əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatının yaxşılaşdırılması mühüm sosial-iqtisadi məsələdir, onun həlli ölkənin inkişafı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ərzaq məhsulları ticarəti dünya ticarətinin mühüm hissəsidir. Dünya bazarında ərzaq məhsullarının əsas ixracatçısı kimi qərbi avropanın sənayecə inkişaf etmiş ölkələri durur [9, s.19]. Onlar kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının 30%-nə sahib olmaqla dünya kənd təsərrüfatı məhsullarının təxminən 70%-154-nin ixracatçısı və yalnız 40%-nin idxalçısı kimi çıxış edirlər.

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi dedikdə əhalinin istehlak etdiyi ərzaq məhsullarının minimum 80%-in ölkə daxilində istehsal edilməsi deməkdir. Ötən əsrin 60-80-ci illərində sənayecə inkişaf etmiş ölkələrdə özünü təmin etmə əmsalı 99%-dən 113%-ə qədər artdığı halda, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bu göstərici 103%-dən 98%-ə qədər azalmışdır. İnkişaf etməkdə olan regionların əksəriyyətində özünü təmin etmə əsiyadan fərqli olaraq (burada da əmsal 100%-dən aşağıdır) aşağı düşməkdə davam edir. Ərzaq məhsulları ilə özünü təmin etmə şərq avropa və MDB ölkələrində də aşağı düşmüşdür -müvafiq olaraq 99%-dən 94%-ə enmişdir [5, s.93].

Müasir dövrdə innovasiyaların tətbiqi ilə kənd təsərrüfatı sahəsində mühüm irəliləyişə nail olunmuşdur.lakin bir sıra ölkə və regionlarda bu problem hələdə davam etməkdədir. Bu problemin əsas səbəblərindən olan iqlim və təbii ehdiyət baxımından kasıb olan ölkələrdə bu sahənin inkişaf etdirilməsi çətin olur.belə regionlarda innovasiyaların tətbiqi ilə müəyyən nailiyyətlər əldə olunsada böyük həcmdə investisiya tələb etdiyindən və ya məhsuldarlığın aşağı olması səbəbindən çox tərcih olunan məsələ deyildir. Bu baxımdan belə ölkələr idxal hesabına daxili tələbi ödəməyə çalışırlar.ərzaq məhsullarına tələbin ödənilməsindən əlavə olaraq onun əlyetərliliyində əsas şərtlərdən biridir. Ərzaq məhsullarının qiymətinin yüksək olması əhalinin nisbətən orta və aşağı təbəqələrinin ərzaqa olan tələblərini ödəməkdə çətinlik şəkməsinə səbəb olur.idxala əsaslanan ölkələrin qarşılaşdıqları əsas problemlərdən biridə infyasiyanın əsas göstəricilərindən olan ərzaq məhsullarının daxili bazarda qiymətlərinin dünya bazarında baş verən dəyişikliklərdən birbaşa aslı olmasıdır. 2021-ci ilin dekabrında dünya bazarlarında taxılın qiyməti son iki illə müqayisədə 45%-dən çox artıb. Misal olaraq dünyanın iki böyük taxıl ixracatçısı olan iki ölkənin rusiya-ukrania arasında olan müharibənin dünya bazarında taxıl qiymətlərinə olan təsirini misaal gösdərmək olar. Başqa məhsullarda olduğu kimi ərzaq məhsullarının qiymətlərində yaranan qeyri-sabitliyin aradan qaldırılması üçün də beynəlxalq əmtəə razılaşmaları, idxal-ixrac kvotaları, bufer ehtiyatları və digər mexanizmlər vasitəsilə təsir göstərilir. İdxala əsaslanmanın digər bir mənfi tərəfi isə bu vasitənin sonradan siyasi alət kimi istifadə olunmasıdır.

FAO-nun təsnifatına görə, ərzaq təhlükəsizliyi o zaman mövcud olur ki, bütün insanlar hər zaman aktiv və sağlam həyat üçün ehdiyac duyduqları qidaya keyfiyyətli

sağlam və kifayət qədər əlyətərliliyə malik olsunlar [8, s.101-102].

Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyinin təminat səviyyəsi daimi və dəyişən amillərdən də asılı olur. Ölkə prezidentinin rəhbərliyi altında aparılan islahatlar nəticəsində digər sahələrlə yanaşı ərzaq təhlükəsizliyi məsələsində də müəyyən nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə ərzaq və qida təhlükəsizliyinin davamlılığını təmin etmək üçün təyini olunann konkret məqsədlər buna misal gösdərilə bilər. Bu deyilənlərin məntiqi davamı olaraq ölkə prezidentinin 2017-ci il 13 noyabr tarixli sərəncamı ilə yaradılan Azərbaycan Respublikasının qida təhlükəsizliyi agentliyi (aqta) bu qəbildən olan məsələlər sırasındadır. Bu islahatların nəticəsində ölkəmizin ərzaqla özünü təminat səviyyəsi nisbətən yüksəlmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1

Bitkiçilik məhsulları ilə özünü təminatmə səviyyəsi, faiz

Bitkiçilik məhsulları	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Dənliələrin (çəltik istisna olmaqla) cəmi	60.6	64.5	63.8	66.3	74.1	67.3	68,1	73.7
Buğda	54.1	54.8	52.9	58.1	64.8	57.2	57,1	61.5
Arpa	84.6	95.1	101.7	94.4	103.1	100.2	94,6	101.9
Qarğıdalı	56.7	54.1	71.1	70.7	82.7	80.0	86,6	93.6
Vələmir	62.2	93.1	85.7	90.1	89.2	90.9	86,6	88.5
Sair növ dənliələr	1.1	6.3	32.0	20.4	82.3	88.2	93,9	26.7
Paxlalılar	76.5	69.3	68.4	73.7	72.0	76.1	60,3	56.4
Kartof	89.7	89.1	85.5	89.2	90.8	87.8	90,6	88.8
Bütün növ tərəvəz	103.4	103.4	105.4	115.2	115.0	112.0	110,4	106.6
Pomidor	112.1	113.7	119.0	130.9	138.0	132.5	131,0	121.1
Bostan məhsulları	100.4	100.0	100.2	100.2	99.7	100.8	100,8	102.6
Meyvə və giləmeyvə	120.1	113.7	116.4	122.4	123.2	123.1	116,3	122.9
Qoz və fındıq	151.4	132.5	141.9	152.9	130.0	138.2	138,0	136.5
Nar	103.5	103.7	105.2	104.5	106.3	110.7	112,0	127.8
Üzüm	97.9	93.1	89.2	93.4	92.5	94.3	95,8	94.4

Mənbə: [Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi. Statistik məcmuə. Bakı, 2022, -s.684]

Cədvəldən də göründüyü kimi, qlobal pandemiya dövründəki zəifləmə istisna olunmaqla ölkənin özünü ərzaqla təmin etmə qabiliyyəti artım tempi ilə davam etməkdədir. Ölkəmizdə ərzaq məhsulları ilə özünü təmin etmə səviyyəsində artəmə baxmayaraq hələ də müəyyən səviyyədə idxal prosesində davam etməkdədir. Ölkəmizdə kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları idxalı ortalama 2.1 milyard dollar təşkil edir. Bu baxımdan dünya bazarında baş verən dəyişikliklər ölkəmizdə ərzaq məhsulları qiymətinə öz təsirini gösdərir. FAO-nun

məlumatına görə, 2021-ci ildə dünyada ərzaq qiymətləri son 10 ildə ən yüksək səviyyəyə çatıb.

Ərzaq təhlükəsizliyi üzrə qlobal səviyyədə qiymətləndirmələrdə “economist intelligence unit” (eu) tərəfindən aparılan araşdırmaların nəticəsində hazırlanmış qlobal ərzaq təhlükəsizliyi indeksi (qəti) (global food security index - gfsi) ilə hesablanır. Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi indeksi 113 ölkədə ərzaq məhsullarının əlçatanlığı, mövcudluğu, keyfiyyəti və təhlükəsizliyi, təbii ehtiyatlar və davamlılıq məsələlərini nəzərdən keçirir. İndeks həm inkişaf etməkdə olan, həm də inkişaf etmiş ölkələrdə ərzaq təhlükəsizliyinin əsas amillərini ölçən 58 unikal göstəricidən qurulmuş dinamik kəmiyyət və keyfiyyət müqayisəli modeldir. Gfsi konsepsiyası əsasında ərzaq təhlükəsizliyi üçölçülü obyekt kimi araşdırılır. Buradakı üç ölçü - əlverişlilik-əhalinin ərzaq məhsulları üçün ödəmə qabiliyyəti. Qiymət dəyişiklikləri zamanı üzləşə biləcəkləri xərclər.müvcudluq-ölkənin ərzaq istehsalı qabiliyyəti. Qıtlıq risklərinin idarə olunması. Keyfiyyət və təhlükəsizlik-keyfiyyətli ərzaq məhsulları ilə təminat və keyfiyyətə nəzarət. Təbii sərvətlər və davamlılıq-Ölkənin iqlim dəyişiklikləri təsirlərinə məruz qalmasını qiymətləndirir, təbii resurs risklərinə həssaslığını və ölkənin bu risklərə necə uyğunlaşdığını müəyyən edir (cədvəl 2).

Cədvəl 2

Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksinin Azərbaycan üçün reytingi, 2021-ci il

Qlobal reyting	Ölkə	Ümumi qiymətləndirmə	Əlyetərlik	Mövcudluq	Keyfiyyət və təhlükəsizlik	Təbii sərvətlər və davamlılıq
56	Azərbaycan	62,6	82,3	58,0	59,1	38,2

Mənbə:[7, s.169-174] əsasında tərtib edilmişdir

Azərbaycan 2018-ci ildə Ərzaq təhlükəsizliyi indeksində 113 ölkə üzrə 58,2 balla 56-cı yerdə qərar tutub. Asiya və Sakit okean hövzəsi ölkələri (23 ölkə) içərisində isə 9-cu yerdə qərarlaşıb. Bu indeks üzrə son 7 ildə (2012-2018) reytingimiz 12,7 bal, 2017-ci ilə nisbətən isə 0,4 bal artıb. Həmçinin son 7 ildə 45,5 balдан 58,2 bala yüksəlib, reyting cədvəlində 67-ci yerdən 56-cı yerə qalxıb. Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini şərtləndirən əsas amillər - ölkədə ərzaq məhsullarının istehsal səviyyəsi, ərzaq məhsullarının istehsalının iqtisadi cəhətdən sərfəliliyi, ərzaq məhsullarının qiymətlərinin səviyyəsi, əhalinin alıcılıq qabiliyyəti, əhalinin gəlirləri və orta aylıq əmək haqqı səviyyəsi, dövlət tərəfindən aztəminatlı təbəqələrə verilən güzəştlər və müavinətlər, dövlətin ərzaq ehtiyatları və sairidir

Nəticə

Ümumiləşdirmələr apararaq qeyd etmək olar ki, ərzaq təhlükəsizliyi əhalinin tələbatının fizioloji qida normalarına uyğun olaraq ödənilməsini və dövlətin ərzaq ehtiyatlarının daha çox yerli istehsal hesabına çevik və səmərəli şəkildə formalaşdırılmasını özündə əks etdirir. Ərzaq təhlükəsizliyi mövcud imkanlar hesabına əhalinin fəal və sağlam həyat tərzini üçün zəruri həcmdə ərzaq məhsullarına olan tələbatını təmin etməyə imkan verir. Ərzaq təhlükəsizliyi fizioloji normalar və müəyyən edilmiş keyfiyyət standartları çərçivəsində əhalinin əsas növ qida məhsullarına olan tələbatının yerli istehsal hesabına davamlı ödənilməsi üçün kompleks tədbirlər sistemini əhatə edir.

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinə nail olmaq üçün ərzaqa əlyətərliyin təmin edilməsi ən mühüm məsələlərdən biridir. Bu zaman bazarda əhalinin istəklərinə uyğun növdə, həcmdə və keyfiyyətdə ərzaq məhsullarının mövcud olması və faktiki istehlak göstəricilərinin yüksəldilməsi təmin olunmalıdır. Ölkə əhalisinin ərzaqla təminatının yaxşılaşdırılması zamanı nəzərə alınmalı olan məqamlardan biri də əhalinin gəlirləri, istehlak xərcləri və onun tərkibində ərzaq xərclərinin xüsusi çəkisi ilə bağlı göstəricilərdir.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq bu sahədə vəziyyətin daha da yaxşılaşdırılması, əhalinin istehlak göstəricilərinin daha da yüksəldilməsi üçün fəaliyyət davam etdirilməlidir. Bu məqsədlə əsasən yerli istehsal potensialından maksimum istifadə edərək tələbatın ödənilməsi və əhalinin gəlirlərinin artırılması istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirilməlidir ki, bu da son nəticədə əhalinin bütün dövrlərdə keyfiyyətli və ucuz ərzaq məhsullarına çıxışına şərait yaratmış olacaqdır. Həmçinin ölkə əhalisinin sağlamlığının təmin edilməsində sağlam qidalanma da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Бурдаков П.Т.,Сетгалиев Р.З. Россия в системе глобальной безопасности. Скт.-П., 2002.С.119-120.
2. Economic research service, u.s. Department of agriculture. Agricultural policy reform in theWto: the road ahead. Washington, d.c.: u.s. Department of agriculture, may 2001. P.93.
3. Economic research service, u.s. Department of agriculture. Agricultural policy reform in theWto: the road ahead. Washington, d.c.: u.s. Department of agricultural, may 2001. Pp. 63-64.
4. Muradov A. (2011). Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi insan inkişafının mühüm şərti kimi. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin sosial-iqtisadi problemləri mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutu, Bakı.
5. Экономические перспективы. Электронный журнал государственного департамента Обеспеченность продовольствием и безопасность продуктов питания. Том 7. № 2, май 2002 года. С. 93
6. “Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi indeksində (mövcudluq subindeksi üzrə) Azərbaycanın mövqeyinin qiymətləndirilməsi və yaxşılaşdırılması yollarının araşdırılması” <http://www.geostrategiya.az/news.php?id=167>Griffin keith and terry mckinley. 2000. “a new framework for development cooperation” Undp, new york, 2000, p.169-174.
7. FAO. Agricultural biotechnology for developing countries. 2001.rome, italy. Pdf file. Pp.101-102.
8. Eldar Quliyev. Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi: reallıqlar, çağırışlar və perspektivlər. Kooperasiya Nəşriyyatı. Bakı-2018, s. 19
9. Committee on a Framework for Assessing the Health, Environmental, and Social Effects of the Food System; Food and Nutrition Board; Board on Agriculture and Natural Resources; Institute of Medicine; National Research Council; Nesheim MC, Oria M, Yih PT, editors. A Framework for Assessing Effects of the Food System. Washington (DC): National Academies Press (US); 2015 Jun 17. 5, Social and Economic Effects of the U.S. Food System. Available from:
10. İsmət Abasov. Azərbaycanın və dünya ölkələrinin kənd təsərrüfatı. Bakı –2013, s. 20
11. Uyğun aksoy, ismet boz, həzi eynalov, yaqub quliyev. Azərbaycanda orqanik kənd təsərrüfatı. Hazırki durum və gələcək inkişaf potensialı. Bmt-nin ərzaq və kənd təsərrüfatı təşkilatı. Bakı, 2018, s. 7.

Elektron mənbələr

<https://static.president.az/pdf/38542.pdf> [Www.fao.org](http://www.fao.org)

<https://www.agro.gov.az/az>

Асиман Мансирли

ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ

РЕЗЮМЕ

Питание является одним из основных факторов, обеспечивающих устойчивость и здоровье жизнедеятельности людей. Хотя в удовлетворении других потребностей людей могут вводиться определенные отсрочки или ограничения, применение этого к спросу на продукты питания приводит к более серьезным последствиям. Поэтому удовлетворение основных потребностей людей в продуктах питания является главной целью для каждой страны. В современное время обеспечение населения продуктами питания (по количеству и качеству) стало одной из важнейших проблем человечества. Современная концепция продовольственной безопасности направлена на долгосрочное и надежное обеспечение населения продуктами питания.

В статье рассмотрен вопрос продовольственной безопасности как важного аспекта национальной и глобальной безопасности, а также затронуты последствия нарушения требований к факторам, определяющим ее обеспечение, и пути их решения.

Цель: рассмотрение продовольственной безопасности как элемента национальной безопасности страны, определение ее социально-экономических эффектов и оценка уровня самообеспеченности продовольственными товарами Азербайджана.

Методология: В работе использовался экономико-статистический и аналитический метод.

Результат исследования: Определено, что хотя и достигнуты определенные достижения с применением инноваций в современное время, проблема продовольственной безопасности по-прежнему остается глобальной проблемой.

Хотя темпы роста оплаты продовольственными товарами отечественного производства в нашей стране достигнуты, они еще не достигли необходимого уровня.

Ключевые слова: экономическая безопасность, продовольственная безопасность

Asiman Mansirli

FOOD SAFETY ISSUES

SUMMARY

Food is one of the main factors that ensure the sustainability and health of people's life activities. Although certain delays or restrictions can be imposed in meeting other needs of people, applying this to food demand leads to more serious consequences. Therefore, meeting the basic needs of people for food products is the main goal for every country. In modern times, providing the population with food (in terms of quantity and quality) has become one of the most important problems of humanity. The modern concept of food security is aimed at long-term and reliable supply of food products to the population.

The article considered the issue of food security as an important aspect of national and global security, and the consequences of violation of the requirements for the factors that determine its provision and their solutions were touched upon.

Purpose: considering food security as an element of the country's national security, determining its socio-economic effects and assessing the level of self-sufficiency in food products

of Azerbaijan.

Methodology: The economic-statistical and analysis method was used in the research work.

The result of the research: It was determined that although certain achievements have been achieved with the application of innovations in modern times, the problem of food security still remains as a global problem. The reason for this is the rapid increase in the world population, global climate changes, and the improper use of land and resources, as a result of which these resources become unusable. Although the growth rate of payment of food products from domestic production has been achieved in our country, it has not yet reached the required level.

Keywords: *economic security, food security*